

Renate Hansen-Kokoruš

Slavistisches Seminar der Universität, Mannheim

**MAGARAC I KONJ U SVJETLU NJIHOVIH
FRAZEOLŠKIH OSOBINA
NA MATERIJALU RUSKOGA, HRVATSKOGA
I NJEMAČKOGA JEZIKA**

Članak je posvećen pitanju srodnosti između hrvatskog, ruskog i njemačkog jezika na području frazeologije. Usporedit će se frazemi s komponentama *magarac* i *konj* kako bi se moglo kontrastirati značenje konkretnih životnih uvjeta i međujezičnih faktora za nastajanje tih jedinica. Iako se radi o frazemima sa sličnim komponentama, pokazat će se da su im značenja vrlo različita i da se samo u iznimnim slučajevima poklapaju. Građa će svjedočiti o tome da su srodnosti — barem za ovu oblast — između hrvatskog i njemačkog i između ruskog i njemačkog veće nego između tih dvaju slavenskih jezika što ukazuje na veliki utjecaj kulturnih veza unatoč čisto lingvističkim faktorima.

Kontrastivnom frazeologijom triju jezika (ruskoga, njemačkog i hrvatskog) obuhvaćena su dva, u načelu različita tipa međujezičnih odnosa. Budući da će se ovdje promatrati dva slavenska jezika, tj. srodni jezici iz različitih skupina (istočnoslavenske i južnoslavenske), i jedan udaljeno srodan jezik (njemački), zaustavit ćemo se na odnosima ekvivalentnosti i interferencije među tim jezicima.

Zašto upravo ti jezici? Izbor se objašnjava time da je utjecaj njemačkog jezika između ostalih (talijanskoga, mađarskog, francuskog, turskog i engleskoga) na leksički sustav hrvatskog jezika neosporan. Provjeriti taj utjecaj na području frazeologije — to je jedan od zadataka poredbene frazeologije tih jezika. Tradicionalno se smatralo da je kako u ruskom leksiku tako i u frazeologiji posuđivanje iz njemačkog jezika igralo neznatnu ulogu, ali detaljnih istraživanja o toj problematici

zasad nema.¹ Treba utvrditi što je ruskom i hrvatskom zajedničko u frazeologiji, u čemu su sličnosti i razlike.²

Da bi sva cjelokupnost proučavanih frazema bila vidljiva i da bi poređenje struktura u određenom polju bilo moguće, ograničit ćemo se na jednu grupu frazema: na onu u kojoj jedna od imenica označuje životinju.³ Budući da je to vjerojatno najveća tematska skupina u frazeologiji, ona zahvaća širok dijapazon različitih značenja s diferencijalnim stilističkim nijansama; s toga gledišta ta skupina nije ograničena.

Mnogobrojnost tih frazeoloških jedinica može se vjerojatno protumačiti time, što je životinja od davnih vremena najbliži čovjekov suputnik: kao cilj za lovca, kao prijetnja čovjekovu životu, kao domaća životinja, kao neznana, fantastična zvijer iz mitova i legendi, čak i kao prijatelj. Kod svih naroda pripisuju se životinjama simbolična značenja i ljudske osobine, o čemu svjedoče basne, bajke, mitovi i legende. To se često može pratiti na razini vjere, kulta, praznovjerja — arhetipova koji su zajednički kulturnim krugovima. Na leksičkoj razini dolazi i do prijenosa značenja na čovjeka, koje će u tom slučaju biti emocionalno obojeno, npr. pozitivno (što je rjeđe): *On je lav, ona je marljiva pčelica, sie ist eine fleißige Biene, волюбь/волюбчик*⁴, ali se znatno češće susreću prijenosi s negativnim nijansama:

¹ U to je sumnjao i V. M. Mokienko, koji je u svojoj knjizi *В волюбь поговорки* (Kijev 1989) obratio pozornost na rusko-njemačke paralele, ali one nisu uvijek onakve kako su tamo predstavljene. Neosporno je da je izbor naziva životinja u raznim jezicima različit, ali podatak da ruskom *кот в мешке* odgovara u njemačkom *заяц в мешке* nije točan jer takav frazem (**den Hasen im Sack*) ne postoji. Njemački *die Katze im Sack (kaufen)* može se uzeti kao potpuna ekvivalentnost, iako je *mačak* zamijenjen *mačkom*. *Belaja vorona* također ima u njemačkom jeziku odgovarajući prijevod *ein weißer Rabe* (str. 119), pa izgleda da to područje treba još temeljito ispitati.

² Da bi se postigli sigurni rezultati, treba se koristiti etimološkim radovima; u vezi s hrvatskom frazeologijom takvih nema, u ruskoj se frazeologiji to usmjerenje pojavilo tek nedavno, a u vezi s njemačkom frazeologijom, koja još nema dugu tradiciju, postoji novije izdanje knjige L. Röhricha (1994) koja nije napisana po strogo frazeološkim kriterijima. To komplicira utvrđivanje međujezičnih odnosa.

³ Mali fondovi koje sam prikupila sadržavaju u ruskom materijalu 68 natuknica (oko 500 frazema), u hrvatskom 98 natuknica (oko 600 frazema), a u njemačkom materijalu 98 natuknica (oko 350 frazema). Obradeni su na temelju rječnika što ih je sastavila manhajmska grupa za frazeologiju i leksikografiju i njihovih izvora: Matešić 1982; Hansen–Matešić–Petermann i dr. 1988; Petermann–Hansen–Kokoruš–Bill 1995. Osim toga korištena su novija izdanja Röhrich 1994 i Duden Bd. 11 1992.

⁴ Kosa crta / u daljnjem označuje alternativnu varijantu, zagrade [] fakultativni dio frazema.

свинья! (*svinja!*, *Schwein!*), *она змея* (*ona je zmija*, *sie ist eine Schlange*).

Na prvi se pogled dobiva dojam da se postojanje općih stereotipnih pripisivanja ljudskih svojstava životinjama potvrđuje i u frazeologiji, ali tu se uočavaju i znatne razlike. Životinje koje se u tim frazeologizmima spominju, većinom pripadaju zemljopisnoj sferi odgovarajućih naroda. Sada se one tamo možda i ne susreću jer su istrijebljene ili u okolnom svijetu više nema potrebnih uvjeta za njih (u njemačkom npr. vuk, ris). Ali s druge strane udara u oči da čestoća nekih frazeologizama, koji sadržavaju nazive za nas egzotičnih životinja, i nije tako malena, npr. *слон* (*slon*, *Elefant*), *верблюд* (*deva*, *Kamel*) ili mnogobrojni njemački frazemi s riječju *Affe* (*обезьяна*, *majmun*). — Ovdje smo izabrali životinje koje su (ili su bile) u jezičnim sferama spomenutih jezika obične: *magarac* i *konj*.

осел – *magarac/magare/sivonja* – *der Esel*

Magarca u prvom redu povezuju s osobinom tvrdoglavosti, neznanja, gluposti. Karakterizira ga ružan glas i duge uši, kao i to da služi za teške radove. Ali u rodnoj Maloj Aziji i sjevernoj Africi divlji magarac nema tih negativnih svojstava kojima karakteriziraju njegova europskog preseljenog rođaka. U Frigiji je bio obožavan (Mida I.), u Rimljana je još bio visoko cijenjenom životinjom, a danas ga nalazimo u grbu američke demokratske stranke.

U ruskom jeziku naziv te životinje susreće se samo u sljedećim frazeologizmima: *кто-л. упря́м как осел*; *буриданов осел*; Mihel'son navodi i: *кто-л. смы́слен как осел к волы́нке*⁵. Za razliku od tog izraza, koji ne bilježe drugi rječnici, *буриданов осел* frazem je koji se upotrebljava u govoru obrazovanih ljudi u svim europskim jezicima, a u njih je ušao iz latinskoga jezika. Veza s francuskim filozofom Buridanom, koji je, vjerojatno, izabrao u svom radu tu sliku magarca koji je umro od neodlučnosti između dva stoga sijena, nije sasvim originalna, ona potječe od Aristotela. Frazeološka jedinica *кто-л. упря́м как осел* odražava osobinu koja se najčešće pripisuje magarcima. Stoga je logično što susrećemo punu ekvivalentnost kako u hrvatskom tako i u njemačkom jeziku: *biti tvrdoglav kao magarac*, *störrisch wie ein Esel sein*. Činjenicu da se u ruskom odražava samo tvrdoglavost i neodlučnost, možemo protumačiti time da se ta životinja u Rusiji i nije često susretala osim u književnosti, u basnama i Bibliji.

Takva bi se situacija mogla očekivati i na području njemačkoga jezika, ali se dogodilo drugačije: postoji mnoštvo frazeoloških jedinica sa sastavnicom *magarac*,

⁵ Mihel'son 1994/2:282. Ovdje je citiran frazem prema današnjem pravopisu. Mihel'son daje sljedeće njemačke ekvivalente: *Was thut der Esel mit der Sackpfeife?*; *Er passt dazu, wie der Esel zum Lautenschlagen*; *Junge Geistliche wissen so viel von Kyrchregyren, als Müllers Esel kann quintieren*.

od kojih se ovdje navodi samo malen dio. Svećenici su u srednjem vijeku doveli magarce s juga u Njemačku. Držali su ih mlinari, ali magarci nisu postali obične domaće životinje. U izrazima susrećemo ovdje također tvrdoglavost i glupost (*störrisch wie ein Esel sein, ein Esel in der Löwenhaut sein* – o glupu čovjeku koji se pravi važan), a osim toga postoji i niz čak regionalnih frazema (*ein Esel von Rottweil sein, den Esel hüten müssen* – dugo čekati). Frazem *den Esel für den Müllerknecht ansehen* u značenju 'varati se' može se tumačiti upravo ulogom u mlinu; stoga nema ekvivalenta s istom slikom u drugim jezicima. Samo u njemačkom jeziku, čini se, postoji i *j-n hat den Esel im Galopp verloren* (1. o vanbračnom djetetu, 2. o lošem radniku), gdje je u prvom značenju omalovažavanje izraženo dvostruko: potjecanjem od magarca i rođenjem u nedostojnim prilikama. – Druga osobina koja se pripisuje magarcima jest neskromnost: *der Esel geht voran* (o onome koji ne pušta drugoga naprijed), *der Esel nennt sich zuerst* («я» – *последняя буква в алфавите*⁶; o neuljudnu čovjeku). Da čovjek ne cijeni magarca, pokazuju i izrazi *j-d ist nicht einen toten Esel wert*, gdje magarca može zamijeniti *Pfifferling* (doslovno: vrijediti manje od mrtvog magarca; nemati nikakve vrijednosti, ne vrijediti [ni] pišljiva boba) i *um des Esels Schatten streiten* (svađati se ni zbog čega). Taj posljednji frazem, kao i mnogi drugi, potječe od latinskih izvora.

Dosta velik broj frazema s nazivom magarca nalazimo u hrvatskom jeziku, o čemu svjedoči nominacija u frazeološkim kontekstima: *magarac, magare, sivonja*. Tu također imamo *biti tvrdoglav kao magarac/magare, biti glup kao magarac/magare* kao u ruskom i njemačkom, a samo s njemačkim jezikom zajedničko je omalovažavanje, npr. u *pojeo/izjeo/ujeo vuk magarca/magare* u značenju 'nije važno, nevažno je', a potpunu ekvivalentnost opažamo u *pasti/sići/spasti s konja na magarca (vom Pferd auf den Esel kommen, padati u društvenom položaju), djelomičnu ekvivalentnost u razumjeti se u što kao magarac u kantar (sich auf etw. verstehen wie der Esel aufs Lautenschlagen / wie die Kuh aufs Klavierspielen, von etw. so viel verstehen wie die Kuh vom Radfahren/Schachspielen/Sonntag);* pritom *krava* igra veću ulogu nego *magarac*. To se potvrđuje već u grčkom i u latinskom, a latinski oblik *asinus ad lyram* upućuje na zaključak da se posuđivanje u njemački i hrvatski jezik vršilo putem međusobno neovisnih, vjerojatno kasnosrednjovjekovnih posrednih prijevoda, što je za njemački jezik i potvrđeno. Funkcija magarca da nosi teret, a ne jahaća kao u plemenitoga konja, izražena je u *pristaje komu što kao magarcu/magaretu sedlo* (uopće ne pristaje komu što) i ima svoj smisao samo uz kontekstualno znanje da se magarca (obično) ne sedla. Rugaju mu se – to je značenje frazema *[na]praviti koga magarcem*, u kojem je magarac simbol izrugivanja, ponižavanja, a to vidimo i u kršćanskoj

⁶ Binovič–Grišin 1975:159.

tradicipiji. (Krist je odabrao upravo tu životinju za simbol pokornosti.) Tu je moguća veza s njemačkim srednjovjekovnim običajem koji je bio poznat i u drugim zemljama da se nekoga posjedne na magarca (*j-n auf den Esel setzen/bringen* u značenju 'naljutiti, razljutiti koga') u znak kažnjavanja, a čak i sramote za muža kojega žena tuče ili vara. Samo veličina te životinje utvrđuje namjenu magarca u sljedećem frazemu, gdje ga mogu zamjenjivati snažniji *slon, konj, medvjed* i *vol: praviti od komarca magarca/slona/konja/medvjeda/vola*.

Frazemi imaju većinom sastavnicu *magarac*, a rjeđe *magare* – frazemi sa sastavnicom *sivonja* ograničuju se na samo dva značenja: drskost (*navaliti/nasrnuti kao sivonja*) i težak tjelesni rad (*raditi/zapeti kao sivonja*), gdje se u njemačkom pojavljuje srodno *Pferd* ili životinja uopće, *Tier* (*arbeiten wie ein Pferd/Tier*). Posljednje se može uočiti i u hrvatskom *raditi kao životinja*.

Iz navedenoga se vidi da u trima proučavanim jezicima ima malo što zajedničko u pojmu o magarcima. Najmanje je zajedničkoga u ruskom jeziku jer tipično ruskih frazeologizama sa sastavnicom *magarac* uopće nema. U druga dva jezika ta je životinja bogatije predstavljena. Udara u oči i jedan zajednički dio što su ga njemački i hrvatski jezik neovisno jedan o drugom posudili iz latinskoga (bar dok se ne nađu izvori koji bi svjedočili o uzajamnom utjecaju).

лошадь/конь – *konj* – *das Pferd/der Gaul/das Roß*

Kako pokazuju prethodni primjeri, *magarac* i *konj* usko su povezani. Ali osim posljednjega slučaja, u kojem je predstavljen tovarni konj, i *ломовая лошадь/ломовой конь* (*ein richtiges Arbeitstier/Arbeitspferd*; tovarni konj, konj za vuču), *raditi kao konj* (*schuften wie ein Pferd/Tier*), pojam o konju bitno se razlikuje od pojma o magarcu. S jedne strane, konji su kao i magarci bili neophodno potrebni u čovjekovu životu (u seoskom domaćinstvu, za prijevoz), a s druge strane, s konjima su bili povezani bogatstvo i društveni ugled. Razni su im narodi pripisivali posebne osobine: brzinu, mudrost, čak sposobnost da liječe i da pretkazuju budućnost. Konji su bili simbol snage i mladosti, a osobito značenje imali su bijeli i crni konji: u mitologiji bijeli konj simbolizira plodnost, o čemu svjedoče običaji u Francuskoj, Njemačkoj, Irskoj, a i u Rusiji, gdje su ribari s rijeke Oke u proljeće žrtvovali konja vodenom djedu. U folkloru pak hrvatskoga jezika bijeli konj označava prvi snijeg: *doći/osvanuti na bijelom konju* 'doći s prvim snijegom'⁷. U suvreme-

⁷ Subjekt toga narodnog izraza obično je personifikacija nekoga dana, blagdana, pa značenje nije da 'netko', nego 'nešto dolazi s prvim snijegom'. U svom opisu običaja u Otoku J. Lovretić navodi: »Na Martinje već se zove *zima*, pa ma i ne bilo sniga. Onda Otočani idu u Privlaku na vašar, a dotle gataju, oće li sveti Martin doći na bilom konju.« (Lovretić–Jurić 1897/2:97).

nom hrvatskom jeziku taj je frazem isto zabilježen, ali značenje mu je sasvim drugačije: 'doći/stići svečano kao vladar, u punom sjaju'⁸. Crni konj, koji je u mnogih naroda simbol smrti, u ruskoj narodnoj književnosti predstavlja mladost i životnu energiju, što pokazuje sljedeći primjer, gdje je 'crn' zamijenjen sinonimom *вороной*.

... *вороной конь бежит, земля дрожит, из ноздрей пламя, из ушей дым столбом, из-под копыт искры сыплются.*⁹

Konji uopće, bez obzira na boju, imaju i značenje duševne i spolne snage, za što je najbolji primjer konj Guljsari iz romana *Zbogom, Guljsari* Ć. Ajtmatova. Guljsari nosi svog jahača uvijek k ljubavnici, a na kraju ljubavne avanture kastriraju konja.

Vjerojatno sa sferom seljačkog života treba povezati frazeologizam *у кого конь [еще] не валялся*, za koji u hrvatskom i njemačkom jeziku ne postoje ekvivalenti, nego samo opisi značenja. Isti se slučaj susreće u frazemu *не в коня корм*, kojemu je polazna točka: beskorisno je trošiti hranu na lošega konja, a u prenesenom smislu ima dva značenja: ne podnosi tko što (o jelu, piću), ne goji se tko od čega; ne shvaća tko što. U frazemu *кому что конь, что кобыла* nije riječ o konjima, nego o ljudima, koji u doslovnom smislu ne znaju razliku o kojoj je riječ, a u prenesenom smislu to im je svejedno. Izgleda da su ti frazeologizmi tipično ruski. Zajedničko im je s hrvatskim *кто-л. на коне* i odgovarajući: *netko je na konju*. Dalj navodi izraz *был на коне и под конем*, a modeliranjem se potvrđuje stalnost i idiomatičnost ishodišnoga frazema. Možda za njega postoje i ekvivalentne frazeološke jedinice u drugim slavenskim jezicima. Motivacija tog izraza nije jasna, ali bi moglo biti da čovjek koji je prošao kroz mnoge teškoće, doživljava uspjeh utoliko što više ne pješači, nego je uzjahao na konja. Tu vjerojatno igra ulogu i jahačev osjećaj da je viši od drugih, i to ne samo fizički. Svim trima jezicima zajednički je frazem *trojanski konj* (*троянский конь, ein trojanisches Pferd*), koji se može smatrati internacionalizmom podrijetlom iz grčke mitologije. Drugih izraza s riječju 'konj', osim navedenih, ima malo. Ovdje možemo spomenuti *поставить не на ту лошадь*¹⁰, koji, s pozitivnom i s negativnom ocjenom, postoji u njemačkom jeziku (*auf das richtige/falsche Pferd setzen, nicht auf das richtige Pferd setzen*), a hrvatskom je jeziku nepoznat. Tu se neuspjeh ili uspjeh iz situacije konjskih trka prenosi u širu upotrebu; taj je frazeologizam vjerojatno kasnijega postanja. U hrvatskom jeziku postoje i frazemi sa sastavnicom 'konj' koji imaju potpune ekvivalente u ruskom (*biti/osjećati se [kao] na konju; raditi kao konj*), ali u većini slučajeva nema podudarnosti. Zajednički su s njemačkim jezikom: *pasti/sići/spasti s konja na magarca, trojanski konj*; nepotpunu ekvivalentnost nalazimo u *graditi*

⁸ Anić 1994:376.

⁹ Korolević i ego djad'ka. Afanas'ev 1957/1:208.

¹⁰ Vartan'jan 1973:201.

/praviti od muhe konja, gdje konja u njemačkom zamjenjuje slon, što je i u hrvatskom upotrebljivija varijanta, i upregnuti konja za šarage/šaraglje (*das Pferd/den Esel beim Schwanz aufzäumen*). Specifičnima nam se čine oni frazemi u kojima se na konja gleda iz jahačeve perspektive: igrati/razigrati konja (slično njemačkom *ein Pferd tänzeln lassen*) i poklopiti konja. Područje konjskih trka bitno je u izrazu i mi konja za trku imamo (*auch wir haben noch ein Pferd im Rennen, auch wir haben noch einen Trumpf in der Hand*). Ratna perspektiva tumači sljedeća dva frazeologizma: dorasti/narasti do konja i sablje i rastaviti koga s konjem. U prvome se ima u vidu oprema koju je vojnik nekad morao imati. U drugome nije riječ samo o rastajanju jahača i konja, nego i o vojnom uspjehu, o ubojstvu neprijateljskoga jahača. Slika frazema potkivati/šibati lipsala konja govori sama za sebe: to je značenje 'činiti nešto sasvim nepotrebno', a konstrukcija odgovara drugima ovoga tipa: *носитъ воды решетом, Wasser in ein Sieb schütten, hvatati vodu rešetom; Wasser in den Rhein / in die Elbe / ins Meer tragen, Eulen nach Athen tragen, examъ в Тулу со своим самоваром* i sl.

Većinu njemačkih frazema s neutralnom riječju *Pferd* ne nalazimo u ruskom ni u hrvatskom jeziku; isto se može reći za zastarjelu, regionalnu i omalovažavajuću riječ *Gaul* i za zastarjelu riječ visokog stila *Roß*, s kojima ima znatno manje frazema¹¹. Misli se na temperament konja kada se kaže: *j-m gehen die Pferde/Gäule durch*, gdje se gubitak kontrole prenosi na čovjekovo duševno stanje, a isto tako *immer sachte mit den jungen Pferden* (treba biti oprezan s mladim konjima; pazi! pamet u glavu!). Osjetljivost tih životinja motivirala je frazeme *die Pferde scheu machen* (bez razloga plašiti ljude), *j-m gut zureden wie einem kranken Pferd* (nastojati svim sredstvima nekoga uvjeriti), *man hat schon Pferde kotzen sehen [und das direkt vor der Apotheke]* (šalj.; doslovno: već smo vidjeli kako konj povraća [i to pred ljekarnom]; znači: doživjeli smo nevjerojatne stvari pa moramo biti oprezni). Smisao toga posljednjeg proistječe iz toga da se to ne može dogoditi. Snaga te životinje određuje nekoliko drugih frazema: *j-n bringen keine zehn Pferde irgendwohin/dahu etw. zu tun, keine zehn Pferde können j-n von etw. abbringen/abhalten* (doslovno: ni deset konja ne može nekoga nekamo dovući, ili navesti/spriječiti da nešto učini), gdje se brojem *deset* izriče pojačanje.¹²

¹¹ Zanimljivo je da se riječi *Pferd*, *Gaul* i *Roß* vrlo rijetko pojavljuju kao varijante u frazeološkim jedinicama. Neutralna riječ *Pferd* može izricati najrazličitije semantičke nijanse, a *Gaul* ne može izgubiti svoje značenje gruboga teglećeg konja. S druge strane, *Pferd* se često može zamijeniti sa *Roß*, što je i zafiksirano, ali taj pokušaj "modernizacije" zvuči u suvremenom jeziku dosta čudno.

¹² I u srpskom jeziku nalazimo broj kao pojačanje, pa i sličan izraz *ni s četiri konja ne bi mu iz glave izvukao* u značenju 'uporno ostajati pri svom mišljenju', što je zabilježio Vuk St. Karadžić u *Narodnim poslovicama. Rečnik* SANU 1976/10:187.

Das hält ja kein Pferd aus, s varijantom *Gaul*, odražava izdržljivost konja da bude teško opterećen i da dugo radi, a prenosi se na čovjekovo duševno stanje, i to u novom i upotrebljivom razgovornom obliku *ich glaub/denk, mich tritt ein Pferd*¹³, gdje udarac konja zamjenjuje veliko čuđenje ili nelagodu. U osnovi frazema *mit j-m Pferde stehlen können* nije konj, nego konjokradica. Konjokradica je naime morao djelovati oprezno i iskusno, a budući da mu je prijetila stroga kazna, morao je biti i vrlo hrabar i pouzdan. Zato se taj frazem upotrebljava za oznaku čovjeka u kojega se možemo pouzdati. Na kraju možemo spomenuti i frazeologizam *auf dem hohen Pferd sitzen* (biti ohol). Potvrđen je i u francuskom jeziku, a u njemačkom od 16. stoljeća, i motiviran je osjećajem ponosa što ga osjeća jahač, gledajući s visoka na pješake. U vojsci je tu uključen i odnos podčinjenosti (časnik–redov), a tako su se također susretali plemići i seljaci koji obično nisu imali konja. Na mjestu *Pferd* često je riječ *Roß*, koja je ovdje iskonska, te nalazimo i *sich aufs hohe Roß setzen* (rijetko s varijantom *Pferd*), *vom hohen Roß herab, von seinem hohen Roß heruntersteigen/herunterkommen* (bez varijante *Pferd*). Budući da je *Roß* zastarjelica, varijantu *Pferd* možemo interpretirati kao pokušaj da se frazemu dade suvremeniji oblik. To nimalo ne smanjuje upotrebljivost frazeologizama s riječju *Roß* i pridaje izrazima s varijantom *Pferd* neobičan prizvuk.

Kao što vidimo, među proučavanim jezicima ima više podudarnosti sa sastavnicom *konj* nego sa sastavnicom *magarac*, pri čemu su te podudarnosti intenzivnije između njemačkoga i hrvatskog jezika. Međutim, često su ti frazemi poznati i drugim europskim jezicima, pa je vrlo teško odrediti što bi trebalo smatrati polaznim. A leksičko značenje ili leksička posuđenica nisu uvijek od pomoći kad treba utvrditi međutjecaje u frazeologiji. Naprimjer, u slučaju *pudl/Pudel* leksem je u hrvatski posuđen iz njemačkoga, ali se frazeologizmi sasvim razilaze. Podudarna značenja u frazemima sa sastavnicama *puž/Schnecke* nalazimo samo u njemačkom i hrvatskom jeziku, sa sastavnicama *вол/vol, пиявка/pijavica* samo u ruskom i hrvatskom, a sa sastavnicama *сельдь/Hering, сова/Eule* samo u ruskom i njemačkom jeziku.

Analiza frazema s nazivima životinja pokazuje da sličnost među srodnim jezicima nije veća nego između tih slavenskih i njemačkoga jezika. To ne znači, naravno, da se taj zaključak može primijeniti i na frazeme s drugim sastavnicama. Ipak, čini se da je utjecaj kulturnih faktora tu čak veći nego utjecaj čisto jezičnih faktora, da su srodnosti između njemačkog i hrvatskog jezika (*Slavia romana*) veće nego između njemačkog i ruskog jezika (*Slavia orthodoxa*). Veliku je ulogu igrao latinski jezik kao i prijevodi. Potrebna su daljnja istraživanja, a posebno je važno odrediti što je nacionalno, a što posuđeno u frazeološkom korpusu svakoga jezika.

¹³ Izraz potječe od U. Plenzdorfa, *Die Leiden des jungen W.* (1973).

Literatura

- Anić, V. 1994. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Drugo, dopunjeno izdanje. Zagreb.
- Афанасьев, А. П. 1957. *Народные русские сказки*. Том I. Москва.
- Бипович, Л. Е., Н. Н. Гришин. 1975. *Немецко-русский фразеологический словарь*. Москва.
- Даль, В. И. 1995. *Толковой словарь живого великорусского языка I–IV*. Москва. (Reprintno izd. 1903–1909.)
- Duden Bd. II 1992. *Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten. Wörterbuch der deutschen Idiomatik*. Mannheim–Leipzig–Wien–Zürich.
- Hansen, R., J. Matešić, J. Petermann, S. Rittgasser, M. Steiger, I. Zimanji-Hofer. 1988. *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik*, u redakciji J. Matešića. Zagreb–München.
- Korać, T., A. Menac, M. Popović. 1979. *Rusko hrvatski ili srpski frazeološki rječnik*, u redakciji A. Menac, I–II. Zagreb.
- Lovretić, J., B. Jurić. 1897. Otok. Narodni život i običaji. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 2. Zagreb.
- Matešić, J. 1982. *Frazeološki rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*. Zagreb.
- Михельсон, М. П. 1994. *Русская мысль и речь. Свое и чужое: опыт русской фразеологии I–II*. Москва. (pretisak izdanja Санкт-Петербург 1903).
- Мокиенко, В. М. 1989. *В глубь поговорок*. Киев.
- Petermann, J., R. Hansen-Kokoruš, T. Bill. 1995. *Russisch-deutsches phraseologisches Wörterbuch*, ur. J. Matešić. Leipzig–Berlin–München–Wien–Zürich–New York.
- Röhrich, L. 1994. *Das große Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten I–IV*. Freiburg–Basel–Wien.
- Вартањян, Э. Р. 1973. *Из жизни слов*. Москва.

Esel und Pferd im Lichte ihrer phraseologischen Eigenschaften
Am Material des Russischen, Kroatischen und Deutschen

Zusammenfassung

Der Artikel geht der Frage nach, inwiefern Gemeinsamkeiten zwischen der russischen, kroatischen und deutschen Phraseologie bestehen. Für dieses weitgehend unbearbeitete Gebiet werden die Phraseme mit den Komponenten *Esel* und *Pferd* bzw. deren synonymische Varianten in den drei Sprachen untersucht. Die Phraseme zeigen Ähnlichkeiten, doch nur wenig Überschneidungen durch Austauschbarkeit der Komponenten. Phraseme mit *Esel* sind v. a. im Kroatischen und überraschenderweise im Deutschen mit jeweils spezifischer Bedeutung verbreitet, während das Russische nur wenige kennt, die v. a. durch Übersetzungen entstanden und auch in den anderen beiden Sprachen nachzuweisen sind. Demgegenüber zeigen die Phraseme mit der Komponente *Pferd* eine weitgehende Autonomie und Spezifik in der jeweiligen Sprache, was auf die eigenständige kulturelle Entwicklungen zurückzuführen ist. Das *trojanische Pferd* ist als allgemeines Kulturgut vielen Sprachen eigen; die relativ wenigen Übereinstimmungen treten am häufigsten zwischen deutscher und kroatischer Sprache auf.